

XI

Από τότε που ο Άρνολντ ήταν στην οικονομική υπηρεσία, επισκεπτόταν το καφενείο από πάθος πιο πολύ παρά από συνήθεια. Το καφενείο ανήκε στις απολαύσεις του και όχι πια στις ανάγκες του. Αν παλιότερα –και ειδικά αφότου γύρισε από τον πόλεμο– δεν ήταν σε θέση να μείνει μόνος ούτε ένα βράδυ, τώρα τον καταλάμβανε αληθινός τρόμος μπροστά στη μοναξιά. Όχι ότι θα λαχταρούσε ποτέ να ζήσει, για παράδειγμα, σε μια κοινότητα. Ήθελε μονάχα να κάθεται στο καφενείο, τίποτε άλλο παρά να κάθεται στο καφενείο.

Είχε μερικούς γνωστούς, μερικούς φίλους ίσως. Ήταν συγγραφείς, ζωγράφοι, μουσικοί, γλύπτες. Δεν ήξερα κανέναν πιο προσεκτικό αναγνώστη, κανέναν πιο συνειδητοποιημένο θεατή, κανέναν πιο τακτικό και παθιασμένο επισκέπτη του θεάτρου, κανέναν πιο ευλαβικό ακροατή μουσικής από τον Άρνολντ. Ενδιαφερόταν για όλες τις τέχνες. Το να βρίσκεται κοντά σ' όσες εκείνοι ασκούσαν ήταν μία από τις ταπεινές χαρές του. Σίγουρα τους ζήλευε. Γιατί ήταν οι μόνοι –του φαινόταν– που είχαν βρει ένα νόημα στη ζωή τους και είχαν το δικαίωμα

να βρίσκονται σε αυτήν, να έχουν κύρος, υπόληψη και δύναμη. Αυτά που έλεγαν τα θεωρούσε τόσο σημαντικά, ώστε έμενε απλά να τους ακούει, δίχως να συμμετέχει στην κουβέντα. Ίσως να έβρισκε παρηγοριά που μοιραζόταν τα βράδια του μαζί τους, παρ' όλο που οι μέρες του ήταν τόσο διαφορετικές απ' τις δικές τους. Ίσως όμως και να ήταν πιο έξυπνος απ' ό,τι πίστευα και να παρηγοριόταν, όταν έβλεπε τους καλλιτέχνες, στη σκέψη πως ακόμη κι εκείνοι δεν μιλούσαν τελικά για άλλες έγνοιες απ' ό,τι όλος ο κόσμος. Ούτε κι εκείνοι είχαν χρήματα. Ούτε εκείνοι μπορούσαν να κάνουν ταξίδια. Και εκείνοι έπαιζαν ταρόκο²⁰ και εξήγτα έξι και ντόμινο. Και εκείνοι έπιναν καφέ και βουτούσαν σ' αυτόν τα κρουασάν τους.

Ο Άρνολτ δεν έπαιξε, αλλά του άρεσε να παρακολουθεί το παιχνίδι. Με τον καιρό, είχε γίνει για ορισμένους παίκτες ο απαραίτητος κίμπιτσερ.²¹ Κατά κάποιον τρόπο ξεκουράζονταν από την ένταση του παιχνιδιού, όταν σήκωναν τα μάτια από τα χαρτιά και κοίταζαν τον Τσίπερ. Η μόνιμη βαρυθυμιά του προσώπου του –την αιτία της οποίας, παρεμπιπτόντως, ουδείς γνώριζε και πιθανότα-

20. Το ιταλικό παιχνίδι «ταρόκ» ή «ταρόκο». Παιζόταν με χοντρά τετράγωνα ή παραλληλόγραμμα χαρτιά με αριθμημένες φιγούρες, τόσο για ψυχαγωγία όσο και για κερδοσκοπία. (Σ.τ.Μ.)

21. Kibitzer (γίντις): Ο περιέρχος θεατής σε χαρτοπαίγνια ή παρτίδες σκακιού, που επεμβαίνει με ανεπιθύμητες συμβουλές. (Σ.τ.Μ.)

τα μόνο εγώ καταλάβαινα, καθώς ήξερα την οικία Τσίπερ, και άρα την πατρίδα αυτής της βαρυθυμιάς-, το αδιάπτωτο πάθος με το οποίο βίωνε μαζί με τους παίκτες την εναλλαγή ατυχίας και τύχης, η προσήλωση και η σιωπή του, το άγρυπνο βλέμμα που παρακολουθούσε πάντοτε τις κινήσεις και τα χέρια και τα φύλλα, θα πρέπει να καθησύχαζαν και να ευχαριστούσαν τους παίκτες το ίδιο όπως καθησυχάζει και ευχαριστεί ένα συγγραφέα που διαβάζει σε κοινό το έργο του ένας προσεκτικός και συνεπαρμένος ακροατής. Οι παίκτες κολακεύονταν όταν ο Τσίπερ τούς παρακολουθούσε να παίζουν. Ήταν σαν να τους χάριζε ένα βουβό χειροκρότημα. Όταν σηκώνονταν απ' το παιχνίδι, ο Άρνολντ άφηνε απρόθυμα το τραπέζι. Ήταν φανερό πως λυπόταν. Ένωθε άδειος. Έπρεπε τότε να πάει σε κάποιο άλλο τραπέζι, όπου δεν έπαιζαν πια, μιλούσαν μόνο, και μια συζήτηση δεν ήταν ούτε κατά διάνοια το ίδιο σαφής και εύληπτη. Πέρα απ' αυτό, σ' ένα τραπέζι στο οποίο συζητούσαν μόνο, ήταν πιο ξένος απ' ό,τι σε ένα όπου έπαιζαν. Γιατί αν οι νόμοι του χαρτοπαιγνίου απαιτούσαν, θα λέγαμε, έναν κίμπιτσερ, οι νόμοι μιας συζήτησης δεν σήκωναν έναν παρείσακτο. Εκατό φορές μάντευε ο Άρνολντ με την οξύτατη διαίσθησή του την απορία που πολλοί είχαν και κανένας δεν άρθρωνε: Αλήθεια, τι γυρεύει εδώ αυτός ο Τσίπερ; Γιατί ήξεραν ότι ο ίδιος δεν ζωγράφιζε, δεν έγραφε και δεν συνέθετε μουσική, όμως όλοι όσοι ζωγράφιζαν, έγραφαν και συνέθεταν μουσική γνώριζαν τον

Τσίπερ. Αυτός δεν ασχολιόταν ούτε καν με την πολιτική, η οποία, όπως η δραστηριότητα στη σύνταξη μιας εφημερίδας, έκανε κάθε πελάτη αυτού του καφενεείου να νιώθει σαν στο σπίτι του. Παρ' όλα αυτά, ο Άρνολντ ανήκε σε τούτο το καφενείο και σε κανένα άλλο. Περιφερόταν ανάμεσα στους συγγραφείς –που διαρκώς κυνηγούσαν ένα «θέμα»–, σαν το υλικό ενός μυθιστορήματος που προσφέρεται χωρίς αξίωση ανταλλάγματος. Οι συγγραφείς ωστόσο δεν φαίνεται να πιστεύουν ότι ένας κίμπιτσερ μπορεί να είναι λογοτεχνικά αξιοποιήσιμος.

Συνήθισαν τον Τσίπερ. Καθένας από αυτούς είχε αναρωτηθεί τόσες φορές τι γύρευε εκεί ο Άρνολντ, που στο τέλος πίστευε ότι είχε βρει κιάλας την απάντηση στο ερώτημα. Τους άρεσε να έχουν κοντά τους έναν άνθρωπο που ναι μεν δεν ήταν του επαγγέλματος, αλλά ήταν αρκετά εξοικειωμένος μ' αυτό, ώστε δεν χρειαζόταν να του μεταφράσουν τίποτε για να του γίνουν κατανοητοί. Κι όταν μιλούσαν, εκείνος ήταν το κοινό τους. Και καθώς μιλούσαν περισσότερο απ' ό,τι έγραφαν, ένας αναγνώστης που ήταν καλός ακροατής τούς ήταν χρήσιμος.

Κι ο Άρνολντ ήταν καλός ακροατής. Το καφενείο τον τραβούσε κοντά του κάθε βράδυ, όπως το καπηλειό τον πότη, όπως η χαρτοπαικτική λέσχη τον μανιώδη παίκτη. Δεν μπορούσε πια να ζήσει χωρίς να του προσφέρεται τακτικά η θέα των μικρών, λευκών, στρογγυλών και των τετράγωνων πράσινων τραπεζιών· των χοντρών στύλων που

κάποτε, στην πρώτη νιότη του καφενείου αυτού, τόνιζαν ίσως τον πομπώδη, αριστοκρατικό του χαρακτήρα και σήμερα ήταν μαύροι από την κάπνα, σαν πυρές θυσιών που έκαιγαν επί δεκαετίες, και από τους οποίους κρέμονταν εφημερίδες, σαν μαραμμένα φρούτα μέσα σε ξεχαρβαλωμένα τελάρα από νεκρό, κιτρινισμένο ξύλο· των σκοτεινών γωνιών που τις σκίαζαν πανωφόρια πάνω σε βαρυφορτωμένους καλόγερους· της τουαλέτας στο διάδρομο, έξω από την οποία υπήρχε ένα αδιάκοπο πηγαινέλα, έξω από την οποία συναντούσες γνωστούς και τους χαιρετούσες, και έξω από την οποία μπορεί να στεκόσουν, χωρίς να καταλάβεις πώς περνούσε ο χρόνος, ακόμα και μισή ώρα· της ξανθιάς ταμιά πίσω από τον μπουφέ, που τους ήξερε όλους με το όνομά τους και μοίραζε στους θαμώνες την αλληλογραφία, ενώ τα γράμματα και τις κάρτες που είχαν έρθει για τους κοινούς «περαστικούς» πελάτες τα τοποθετούσε σε μια απρόσωπη, διεκπεραιωτικά ψυχρή βιτρίνα· των σερβιτόρων που ποτέ δεν άλλαζαν, ποτέ δεν πέθαιναν, ποτέ δεν ρωτούσαν τους πελάτες τι επιθυμούσαν, αλλά έφερναν πάντα «το συνηθισμένο»· η θέα από τις λάμπες ασετυλίνης, που εκείνο τον καιρό είχαν τη θέση του γκαζιού και του ηλεκτρισμού και έμοιαζαν σαν εξημερωμένα, χρησιμοποιούμενα προς όφελος της ανθρωπότητας φωτάκια του φωσφορισμού των βάλτων. Σφύριζαν μάλιστα αυτές – κι η μουσική τους είχε γίνει και αυτή απαραίτητη στον Άρνολντ. Τρεμόσβηναν όταν βρισκονταν στο τέλος των δυνάμεών

τους, ρίχνοντας ακανόνιστους ίσκιους γύρω απ' τα τραπέζια. Τότε ένας από τους σερβιτόρους ανέβαινε σε καρέκλες και τους εμφυσούσε νέα ζωή μ' ένα φυσερό. Μύγες βούιζαν, χαρτιά πλατάγιζαν, πλακάκια του ντόμινο κροτάλιζαν, εφημερίδες θρούιζαν, πιόνια σκακιού έπεφταν με δυνατό κτύπο πάνω σε σκακιέρες, μπάλες του μπιλιάρδου κυλούσαν υπόκωφα πάνω σε ξύλο με επένδυση, ποτήρια κουδούνιζαν, κουτάλια ηχούσαν, παπούτσια σέρνονταν, φωνές μουρμούριζαν, νερό έσταζε αισθαντικά από μια μακρινή βρύση που λες και την ονειρευόσουν μονάχα, μια βρύση που δεν έκλεινε ποτέ - και πάνω από όλα τραγουδούσαν οι λάμπες ασετυλίνης. Καμιά φορά, το καφενείο έμοιαζε με καταυλισμό νομάδων που ξεχειμώνιαζαν, άλλοτε πάλι με την τραπεζαρία ενός αστικού σπιτιού, άλλες φορές με μια μεγάλη αίθουσα αναμονής σ' ένα παλάτι και άλλοτε μ' έναν ζεστό θόλο για ξεπαγιασμένους. Γιατί είχε ζέστη, μια ζέστη κτηνώδη, συντηρούμενη από κάρβουνα που σιγόκαιγαν σε τρεις φαρδιές σόμπες, μέσα από το προστατευτικό πλέγμα των οποίων έβγαινε μια κοκκινωπή λάμψη αυτές έμοιαζαν με εισόδους σε μια κόλαση που δεν έχει τίποτε το τρομακτικό. Μόνον όταν έμπαινε σ' αυτό το καφενείο ο Άρνολντ είχε πια ξεφύγει οριστικά από τη μέρα του. Μόλις εδώ ξεκίναγε η ελευθερία του. Γιατί, παρ' όλο που η περιστρεφόμενη πόρτα κινούνταν ασταμάτητα, ο Άρνολντ μπορούσε να είναι βέβαιος ότι δεν θα έβρισκε σε τούτο το καφενείο κανέναν άνθρωπο που θα του θύμιζε τη

δουλειά του ή και γενικά οποιαδήποτε δουλειά. Ούτε τη δουλειά του, ούτε τη γειτονιά από την οποία προερχόταν, ούτε τους φίλους του πατέρα του μπορούσε να του υπενθυμίσει το οτιδήποτε εδώ μέσα. Στα παράθυρα, λεπτές, μόνο, κίτρινες κουρτίνες έκρυβαν το δρόμο. Οι κουρτίνες αυτές όμως ήταν τόσο αδιαπέραστες, που θα πίστευες ότι ακόμη και πέτρες ή σφαίρες θα κτυπούσαν πάνω τους και θα εποστρακίζονταν χωρίς καμία επίπτωση. Αυτός ο κόσμος δεν είχε καμία σχέση με τον πικρό, νηφάλιο κόσμο της ημέρας. Ακόμα κι αν ο ήλιος ήταν ακόμη στον ουρανό, εδώ μέσα δεν είχε καμιά δουλειά.

Μόνο ένα θέατρο ή μια συναυλία μπορούσαν να κάνουν τον Άρνολντ όχι να μην πάει στο καφενείο καθόλου ένα βράδυ, αλλά να έρθει στις έντεκα αντί, όπως συνήθως, στις επτά.

Την αγάπη για το θέατρο, όπως και διάφορα άλλα, ο Άρνολντ την είχε κληρονομήσει από τον γερο-Τσίπερ. Αν όμως ο γέρος Τσίπερ είχε μια αδυναμία στις οπερέτες, ο νέος προτιμούσε την τέχνη έναντι της ψυχαγωγίας. Κι αν ο γέρος Τσίπερ χρωστούσε τα ελευθέρως του στις σχέσεις του με τον ταμιά, ο νέος είχε εξασφαλίσει θέσεις απευθείας από το σκηνοθέτη. Αν ο γέρος ενδιαφερόταν για τη μαγεία των σκηνικών, το μηχανισμό της σκηνής, ο νέος παρακολουθούσε τις προσπάθειες της σκηνοθεσίας και των ηθοποιών.

Αν ο Άρνολντ είχε πάθος να πηγαίνει στο θέατρο, δεν το έκανε, ως πούμε, επειδή φανταζόταν

ότι έστεκε ο ίδιος στη σκηνή. Δεν ήταν ούτε τόσο αφελής ούτε τόσο φιλόδοξος – ούτε καν στα όνειρά του. Ήθελε μονάχα να ανασάνει τον αέρα του θεάτρου, όπως πήγαινε στο καφενείο όχι για να παίξει χαρτιά αλλά για να ανασάνει τον αέρα του καφενείου. Ανήκε στο κοινό – αλλά ήταν γνώστης. Όταν γνώριζε έναν ηθοποιό, ένιωθε την ανάγκη να τον δει να παίζει. Αν έβλεπε έναν ηθοποιό πάνω στη σκηνή, έπρεπε οπωσδήποτε να τον γνωρίσει. Αν γνώριζε ένα συγγραφέα, έπρεπε να τον διαβάσει. Αν διάβαζε ένα βιβλίο, ήθελε να δει το συγγραφέα. Αν μιλούσε μ' ένα ζωγράφο, τον επισκεπτόταν έπειτα στο ατελιέ του. Αυτές οι τάσεις και τα πάθη του είχαν σχεδόν ακαδημαϊκό χαρακτήρα. Περισσότερο από ένα τυπωμένο βιβλίο, τον ενδιέφερε ένα χειρόγραφο, περισσότερο από ένα ολοκληρωμένο έργο ένα ημιτελές, περισσότερο από το κατεργασμένο αντικείμενο η αφορμή και η αιτία της εργασίας, περισσότερο από το πορτρέτο το μοντέλο. Ήταν σαν η δυστυχημένη φύση του να ζητούσε να μάθει πώς «φτιαχνόταν» κάτι.²² Γιατί διέθετε το χάρισμα της αίσθησης ενός δημιουργού, το ενδιαφέρον για μια τέχνη, σαν κάποιος που την

---

22. Στο σημείο αυτό, αξίζει να θυμηθεί κανείς τον –στενό φίλο του Ροτ– Στέφαν Τσβάιχ, ο οποίος ήταν μανιώδης συλλέκτης χειρογράφων και σπουδών διάσημων έργων τέχνης (παρτιτούρες, σκίτσα, αρχικές σημειώσεις κειμένων). Βλ. σχετικά Stefan Zweig, *Το μυστήριο της καλλιτεχνικής δημιουργίας*, μετάφραση: Αλέξανδρος Καρατζάς, εκδ. Ροές, Αθήνα, 2002. (Σ.τ.Μ.)

ασκούσε. Ο ίδιος όμως δεν μπορούσε να παραγάγει τίποτα. Ζούσε σαν μέσα σε έναν εφιάλτη, όπου θες να φωνάξεις και δεν μπορείς. Μια και ερευνούσε με τόσο ζήλο, ήξερε πολλά για την προσωπική ζωή των αγαπημένων του. Παρ' όλα αυτά, δεν γινόταν ποτέ πειστικός. Γιατί ο ζήλος του είχε εκείνη την επιστημονική, απρόσωπη ψυχρότητα. Επίσης τηρούσε σιωπή, σαν ένας λόγιος που κρατά τα αποτελέσματα των ερευνών κρυφά ως την ημέρα κατά την οποία σκοπεύει με αυτά να χτίσει τη θεωρία του.

Καθώς γνώριζα το ενδιαφέρον του Άρνολντ για το θέατρο, δεν μου έκανε εντύπωση που ήταν κιόλας κάμποσα βράδια που δεν τον είχα δει στο καφενείο. Θα ήρθε πριν το θέατρο, σκεφτόμουν. Φαίνεται πως αυτή την εβδομάδα θα εμφανίζονται ηθοποιοί που τον ενδιαφέρουν. Πιθανότατα να τον έχουν καλέσει.

Όταν όμως πέρασε μια βδομάδα και εξακολουθούσε να λείπει, άρχισε να υπάρχει ανησυχία ακόμα και στους ίδιους τους παίκτες. Τους έλειπε η δραματική σιωπή του Άρνολντ. Για ποιον καθόντουσαν και έπαιζαν; Κάθε φορά που περνούσα από ένα τραπέζι, με έπιανε κάποιος από το σακάκι και με ρώταγε: «Πού είναι ο Τσίπερ, γιατί αργεί;». Κι εγώ ρωτούσα. Τα γκαρσόνια δεν τον είχαν δει, ούτε η ταμίας. Ναι, υπήρχε αλληλογραφία για εκείνον στο γκισέ, που δεν την είχε πάρει.

Είχα καιρό να πάω στους Τσίπερ. Ήταν χειμώνας, κι ήξερα ότι δεν άναβαν θέρμανση.